

मुख्य नियंत्रण महसूल प्राधिकरण अदा

आणि

१९५० मे २७

स्टॅप्सचा उत्कृष्ट अनुभव

वि

महाराष्ट्र साखर मिल्स लिमिटेड.

[श्री हरिलाल कानिया मुख्य न्यायाधीश, सय्यद फजल अली, पतंजली शास्त्री, मेहर चंद महाजन आणि मुखर्जी न्याया.]

भारतीय मुद्रांक कायदा (१८९९ चा दुसरा), एस. एस.५७, ५९ (२) —उच्च न्यायालयाचा संदर्भ-संदर्भ देण्याच्या अधिकाराचे स्वरूप-प्रभावित पक्षाच्या विनंतीवर संदर्भ देण्याचे कर्तव्य-मुख्य नियंत्रक प्राधिकरणाला उच्च न्यायालयाचे मूळ बाजूचे अधिकारक्षेत्र-भारत सरकार कायदा, १९३५, एस.२६६ (१).

मुख्य महसूल प्राधिकरणाला सेक. भारतीय मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ नुसार, उच्च न्यायालयाचा संदर्भ देणे हा केवळ महसूल प्राधिकरणाच्या फायद्यासाठी नाही, तर मूल्यांकनामुळे प्रभावित झालेल्या पक्षाच्या फायद्यासाठी देखील आहे.त्यामुळे प्रभावित पक्षाकडून जेव्हा त्याला तसे करण्यास सांगितले जाते तेव्हा संदर्भ देणे हे कर्तव्याशी जोडलेले आहे आणि जर त्याने तसे करण्यास नकार दिला तर त्याला ते कर्तव्य बजावण्याचे निर्देश देणे आणि न्यायालयाकडे संदर्भ देणे हे न्यायालयाच्या अधिकारात आहे.

अल्काॅक एशडाउन अँड कंपनी, लिमिटेड वि.मुख्य महसूल प्राधिकरण (५० आय. ए. २२७) आणि ज्युलियस वि. ऑक्सफर्डचे बिशप (५ ए. सी. २१४) यांनी अर्ज केले.

महसूल अधिकाऱ्याला त्याचे कर्तव्य बजावण्याचा उच्च न्यायालयाचा आदेश हा कलम १ च्या अर्थानुसार महसुलाशी संबंधित प्रकरणात मूळ अधिकारक्षेत्राचा वापर होणार नाही. भारत सरकार कायदा, १९३५ चे कलम

२२६ आणि मुख्य नियंत्रक महसूल प्राधिकरणाला कलम १ अंतर्गत संदर्भ देण्याचे निर्देश देण्याचे उच्च न्यायालयाचे अधिकारक्षेत्र. मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ मध्ये बंदी घालण्यात आलेली नाही. भारत सरकार अधिनियमाची कलम २२६ देयक अंमलबजावणीच्या टप्प्याच्या पलीकडे गेली ही वस्तुस्थिती उच्च न्यायालयाला महसूल प्राधिकरणाला संदर्भ देण्याचे निर्देश देण्यास प्रतिबंधित करत नाही, कारण, जर संदर्भावरील न्यायालयाचे मत महसूल प्राधिकरणाच्या विरोधात असेल तर त्याला कलम १ अंतर्गत जे काही जास्तीचे वसूल केले गेले आहे ते अग्रिम परतावा करावे लागेल. अधिनियमाच्या ५९ (२).

मुंबई उच्च न्यायालयाकडून अर्ज:दिवाणी अपील क्र. १९५० चा बारावा.

२ सप्टेंबर १९४७ रोजी मुंबई उच्च न्यायालयाच्या (छागला , कार्यवाहक मू. न्या. आणि भगवती न्या.) न्यायनिर्णय आणि आदेशावरून १९४६ च्या अपील क्रमांक ६० मध्ये हे अपील होते.न्यायनिर्णय तथ्ये पूर्णपणे मांडण्यात आली आहेत.

अपीलकर्त्यासाठी मुंबईचे महाधिवक्ता- सी. के. डाफ्टरी (त्यांच्यासोबत एम. एम. देसाई).

भारताचे महाधिवक्ता -एम. सी. सीतलवाड (त्यांच्यासोबत एस. एस. रागनेकर) यांनी बाजू मांडली.

१९५०, २७ मे. रोजी न्यायनिर्णय पारीत निकाल

कानिया मु.न्या.- हे मुंबई उच्च न्यायनिर्णय निकालाचे अपील आहे आणि मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ अंतर्गत न्यायनिर्णय मतासाठी खटला नोंदवण्यासाठी मुख्य महसूल नियंत्रक प्राधिकरण आणि मुंबई मुद्रांक अधीक्षकांना निर्देश देण्याचे न्यायनिर्णय अधिकारक्षेत्राशी संबंधित आहे. उत्तरवादी कंपनीने आपल्या व्यवसायासाठी मुंबई येथील सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लिमिटेडकडून पैसा उधार घेतले.कर्ज सुरक्षित करण्यासाठी २२ मार्च १९४५ रोजी एक दस्तऐवज अंमलात आणण्यात आला, ज्यावर रु. १६ -८ -० , या आधारावर की ते माल आदेश न घेता काल्पनिक दस्तऐवज होते.जेव्हा हे दस्तऐवज नोंदणीसाठी उप-निबंधकाकडे पाठवण्यात आले तेव्हा त्यांनी ते जप्त करून मुद्रांक कार्यालयात पाठवले.मुद्रांक चे सहाय्यक

अधीक्षक यांनी उत्तरवादी ला लिहिले की हा दस्तऐवज ताब्यात असलेला गहाण होता, जो अनुसूची मुख्य नियंत्रक अनुच्छेद ४० (अ) अंतर्गत शुल्क आकारण्यायोग्य होता आणि त्याची अंमलबजावणी करण्यापूर्वी रेव. प्राधिकरणावर योग्यरित्या शिक्कामोर्तब का केले गेले नाही याची चौकशी केली.प्रतिवादी व्ही. महाराष्ट्र एन. टी. च्या वकिलांनी त्यांच्या उत्तरात असा युक्तिवाद केला की शुगर मिल्स-लिमिटेड दस्तऐवज हा ताब्यात असलेला गहाण ठेवण्याचा पक्षांचा हेतू नव्हता आणि नव्हता. यांनी निदर्शनास आणून दिले की काही आकस्मिक परिस्थिती वगळता मालमत्तेचा कोणताही ताबा देण्यात आलेला नाही किंवा देण्याचा हेतू नव्हता आणि म्हणून दस्तऐवजावर योग्य प्रकारे शिक्कामोर्तब करण्यात आले.प्रत्युत्तरादाखल सहाय्यक अधीक्षकाने सूचित केले की दस्तऐवज रुपये शुल्कासह आकारण्यायोग्य आहे. ५६,२५० आणि रु. ५,००० आकारण्यात आले होते.प्रतिवादींना ही रक्कम तातडीने भरण्यास सांगण्यात आले.२७ जुलै १९४५ रोजी, उत्तरवादी सेंट्रल बँकेच्या विरोधात दावा दाखल केला आणि असा युक्तिवाद केला की हा दस्तऐवज ताब्यात असलेला गहाण नाही.असा आरोप करणसदरत आला होता की दस्तऐवजामुळे पक्षांच्सदर समान हेतूवर परिणाम झाला आहे की नाही सदरबद्दल शंका निर्माण झाल्यामुळे सदरच्या निर्देशांची मागणी करण्यात आली होती आणि जर न्यायालयाला असे आढळले की सादर केलेला दस्तऐवज पक्षांच्या उक्त समान हेतूवर परिणाम करत नाही तर दस्तऐवज दुरुस्त केला जाऊ शकतो.९ ऑगस्ट १९४५ रोजी, प्रतिवादीच्या वकिलांनी सहाय्यक अधीक्षकांना कळवले की असा दावा दाखल करण्यात आला आहे आणि मागणी करणे केली की मुद्रांक शुल्क आणि दंडाची मागणी करणे परिघ स्थितीनुसार दाबली जाऊ नये.पुढील पत्रव्यवहारात, अपीलकर्त्यातर्फे, मागणी करणेचा पुनरुच्चार करण्यात आला आणि मुद्रांक कायद्याच्या कलम ४८ च्या दंडात्मक प्रक्रियेचा अवलंब करण्याची धमकी देण्यात आली.त्यानंतर जिल्हाधिकारी यांनी १७ जानेवारी १९४६ रोजी प्रतिवादींना पत्र पाठवून पैसे देण्याची मागणी केली.२५ जानेवारी १९४६ रोजी उत्तरवादी दाखल केलेला दावा न्यायालयाने निकाली काढला आणि विनंती केल्याप्रमाणे दुरुस्तीचा आदेश देण्यात आला.प्रतिवादीच्या वकिलांनी ताबडतोब दावा निकालाची माहिती सहाय्यक अधीक्षकांना दिली आणि मूळ दस्तऐवजात केलेल्या सुधारणा दर्शविणाऱ्या पत्राची प्रत पाठवली.असेच एक पत्र मुंबईच्या जिल्हाधिकारी यांनाही

पाठवण्यात आले होते. पहिल्या दिवशी फेब्रुवारी १९४६ मध्ये, प्रतिवादीच्या वकिलांनी चौकशी केली मुद्रांक सहाय्यक अधीक्षक मुद्रांक शुल्क आणि दंड भरण्याच्या दायित्वाच्या प्रश्नात कायद्याच्या महत्त्वाच्या प्रश्नांचा समावेश असल्याने अपीलकर्त्याला कलम ५६ (२) अन्वये संदर्भ देण्यास ते सहमत होते.५ फेब्रुवारी रोजी उत्तरवादी तर्फे अपीलकर्त्याकडे एक याचिका देखील दाखल करण्यात आली होती, ज्यामध्ये अशी विनंती करण्यात आली होती की एकतर मुद्रांक सहाय्यक अधीक्षकाचा आदेश रद्द केला जावा किंवा पर्यायी प्रकरणात उच्च न्यायालयाच्या अभिप्रायासाठी मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ अंतर्गत खटला पाठवला जावा.४ जुलै १९४६ रोजी ही याचिका फेटाळण्यात आली.तेथे उत्तरवादी १९ जुलै १९४६ रोजी उच्च न्यायालयात याचिका दाखल केली, ज्यात विनंती केली गेली की अपीलकर्त्याच्या विरोधात प्रमाणपत्राद्वारे रिट जारी केला जावा किंवा विशिष्ट मदत कायद्याच्या कलम ४५ अंतर्गत, अपीलकर्त्यातर्फे दावा केल्याप्रमाणे मुद्रांक शुल्क आणि दंड रद्द करण्याचा आदेश दिला जावा किंवा अपीलकर्त्याला मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ अंतर्गत हे प्रकरण त्याच्या मतासाठी उच्च न्यायालयात पाठवण्याचा आदेश दिला जाऊ शकतो.हे प्रकरण न्यायमूर्ती ब्लॅग्डन यांच्यासमोर सुनावणीसाठी आले, ज्यांनी पहिला दिलासा दिला नाही, परंतु अपीलकर्त्याला मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ अन्वये न्यायालयाकडे त्याचे मत नोंदवण्याचे निर्देश दिले.अपीलकर्त्याने अपील दाखल केले परंतु ते अयशस्वी झाले.तो आता या न्यायालयात अपील करण्यासाठी आला आहे.

आपेलंटतर्फे दोन गुणांची मागणी करण्यात आली आहे.पहिली गोष्ट म्हणजे मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५७ अंतर्गत अपीलकर्त्यावर खटला सांगण्याचे बंधन आहे की नाही आणि नसेल तर उच्च न्यायालयाला त्या संदर्भात निर्देश देण्याचा अधिकारक्षेत्र होता की नाही.दुसरा मुद्दा असा आहे की, भारत सरकार कायदा, १९३५ च्या कलम २२६ (१) च्या अटींचा विचार करता, उच्च न्यायालयाला अपीलकर्त्याला हे प्रकरण सांगण्याचे आदेश देण्याचे अधिकारक्षेत्र होते का, कारण ते महसुलाशी संबंधित प्रकरण आहे.या शीर्षकाखाली असा युक्तिवादही केला जातो की हे प्रकरण मूल्यांकनाच्या टप्प्याच्या पलीकडे गेले होते आणि वसुलीच्या टप्प्यावर पोहोचले होते.सबब मुंबई

उच्च न्यायालयाला त्यांनी दिलेला आदेश पारित करण्याचा कोणताही अधिकारक्षेत्र नव्हता.मुद्रांक कायद्याच्या

कलम ५७ चा भौतिक भाग खालीलप्रमाणे आहे:

"५७ . (१) मुख्य नियंत्रक महसूल-प्राधिकरण

कलम ५६,उपकलम (२) अन्वये त्याच्याकडे पाठवलेले कोणतेही प्रकरण नमूद करू शकेल किंवा

अन्यथा त्याच्या निदर्शनास येऊ शकेल आणि अशा प्रकरणाला त्याच्या स्वतःच्या मतासह पाठवू शकेल-

(ब) मुंबई प्रांतात उद्भवल्यास, मुंबई उच्च न्यायालयात;

"भारत सरकार कायदा, १९३५ चे कलम २२६ (१) खालीलप्रमाणे आहे:

"२२६ .(१) योग्य विधिमंडळाच्या कायद्याने अन्यथा तरतूद केल्याशिवाय, कोणत्याही उच्च न्यायालयाला

महसुलाशी संबंधित कोणत्याही प्रकरणात किंवा देशाच्या परिपाठ आणि प्रथेनुसार किंवा सध्या अंमलात असलेला

असलेल्या कायद्यानुसार त्याच्या संकलनात आदेश दिलेल्या किंवा केलेल्या कोणत्याही कृतीशी संबंधित कोणतेही

मूळ अधिकारक्षेत्र असणार नाही."अपीलकर्त्याच्या वतीने असा युक्तिवाद केला जातो की मुद्रांक कायद्याच्या

कलम ५७ मधील शब्दच दर्शवतात की अपीलकर्त्याला खटला सांगण्याचा अधिकार देण्यात आला आहे आणि तो

बंधन नाही.हे कलम मात्र अपीलकर्त्याला त्याचा लाभ देण्यासाठी तयार केले आहे आणि शब्दबद्ध केले आहे आणि

ते इतर कोणत्याही पक्षाच्या फायद्यासाठी नाही.या विभागात वापरलेला 'मे'हा शब्द त्या उद्देशासाठी जाणूनबुजून

वापरला गेला होता.मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५६ (२) अन्वये जर जिल्हाधिकारी यांना हे दस्तऐवज किती शुल्क

आकारण्यायोग्य आहे याबद्दल शंका वाटत असेल तर ते या प्रकरणाचे जबाब तयार करू शकतात आणि मुख्य

नियंत्रक महसूल प्राधिकरणाच्या निर्णयासाठी ते त्यांच्या मतासह पाठवू शकतात, असे निदर्शनास आणून देण्यात

आले.त्याचप्रमाणे कलम ६० अंतर्गत जर कोणत्याही न्यायालयाला भरावयाच्या कर्तव्याच्या रकमेबद्दल शंका वाटत

असेल तर त्याला उच्च न्यायालयाच्या मतासाठी खटल्याचे जबाब तयार करण्याचा अधिकार देण्यात आला

होता.असा युक्तिवाद करण्यात आला की या दोन्ही कलमांनी मात्र जिल्हाधिकारी आणि न्यायालयाला त्यांच्या

स्वतःच्या फायद्यासाठी संदर्भ देण्याचा अधिकार दिला आहे.कलम 57, याचिकाकर्त्याच्या फायद्यासाठी त्याच धर्तीवर असल्याचा युक्तिवाद करण्यात आला.यापैकी कोणत्याही बाबतीत, इतर कोणत्याही पक्षाला संदर्भासाठी आग्रह धरण्याचा कोणताही अधिकार नव्हता.हे निदर्शनास आणून देण्यात आले होते की मुद्रांक कायदांतर्गत जिल्हाधिकारी हे प्रमाणित करू शकत होते की दस्तऐवजावर योग्यरित्या शिक्कामोर्तब केले गेले होते, जरी ते स्वऱ्या बांधकामावर पुरेसे शिक्कामोर्तब केले गेले नव्हते आणि जेव्हा असे प्रमाणपत्र दिले गेले तेव्हा नियंत्रक प्राधिकरण काहीही करू शकत नव्हते.त्याला ते देखील नव्हते.

उच्च मुद्रांक शुल्क आकारण्यासाठी ते प्रकरण न्यायालयाकडे पाठवण्याचा अधिकार.या कारणमिमासा, असा युक्तिवाद करण्यात आला की मुद्रांक कायद्याची योजना पृथक रक्षित आय कायद्याच्या योजनेपेक्षा भौतिकदृष्ट्या वेगळी होती. आमच्या मते, अपीलकर्त्याचे युक्तिवाद निराधार आहेत.मुद्रांक कायद्याचे कलम ५७ मात्र विवेकाधिकार देते आणि अपीलकर्त्याला संदर्भ देण्याचे कर्तव्य देत नाही हा पहिला युक्तिवाद, अपीलकर्त्याला त्याच्या निर्णयाबद्दल किंवा निष्कर्षाबद्दल शंका असेल तेव्हाच संदर्भ देऊ नये या वस्तुस्थितीकडे दुर्लक्ष करतो.त्याच्या निष्कर्षानुसार, मूल्यांकित मुद्रांक शुल्क भरण्यास जबाबदार असलेल्या पक्षाला भौतिकदृष्ट्या स्वारस्य आहे.अपीलकर्त्याचा निर्णय मात्र मुद्रांक कायद्याच्या अनुसूचीतील नोंदींच्या वाचनावर आधारित असणे आवश्यक नाही. सध्याच्या प्रकरणाप्रमाणे, कोणत्या वस्तूवर मुद्रांक शुल्क आकारले जाऊ शकते हा प्रश्न दस्तऐवजाच्या स्वऱ्या रचनेवर अवलंबून असू शकतो.त्यात सध्याच्या प्रकरणाप्रमाणेच प्रश्नाचा निर्णय देखील समाविष्ट असू शकतो, की दस्तऐवज दुरुस्त करण्याचे निर्देश देणाऱ्या न्यायालयाच्या आदेशाचा काय परिणाम होतो.हे कठीण प्रश्न मुद्रांक कायदांतर्गत अपीलकर्त्याच्या अंतिम निर्णयावर सोडले पाहिजेत आणि मूल्यांकनामुळे प्रभावित झालेल्या पक्षाला जर काही तक्रार असेल तर त्याला कायदाने कोणताही दिलासा मिळणार नाही, असे सांगणे तत्वतः योग्य दिसत नाही.दस्तऐवज तयार करणे ही नेहमीच सोपी बाब नसते आणि हा कायद्याचा महत्त्वपूर्ण प्रश्न आहे या आधारावर पक्षांना हे प्रकरण सर्वोच्च न्यायालयात नेण्याची परवानगी देण्यात आली आहे.तसे असल्यास, हा महसूल कायदा असल्याने अपीलकर्त्याचा निर्णय अंतिम आणि निर्णायक मानला जावा,

या गृहीतकासह सुरुवात करणे कठीण दिसते.कलम ५६ (२) आणि कलम ६० च्या तरतुदी, जे जिल्हाधिकारी आणि न्यायालयाला, आमच्या मते, अपीलकर्त्याला मदत करण्याऐवजी, अनुक्रमे अपीलकर्ता आणि उच्च न्यायालयाकडे राज्याचा खटला पाठवण्याचा अधिकार देतात, ते त्याच्या युक्तिवादाच्या विरोधात जातात.त्या दोन विभागांमध्ये हा अधिकार तेव्हा दिला जातो जेव्हा संदर्भ देणाऱ्या प्राधिकरणाला स्वतःसाठी सोडवण्याची शंका असते.कलम ५७ मधील "एखाद्या दस्तऐवजामात्र संदर्भात भरावयामात्र शुल्कामात्र रकमेबद्दल शंका वाटते"या शब्दांची अनुपस्थिती या दृष्टिकोनाचे समर्थन करते की त्या कलमांतर्गत विचार केलेला संदर्भ अपीलकर्त्यामात्र फायद्यासाठी नाही मूल्यांकनामुळे प्रभावित झालेल्या पक्षाच्या फायद्यासाठी देखील.आमच्या मते, कलम ५७ मध्ये असलेले अधिकार हे कर्तव्याच्या स्वरूपाचे आहेत किंवा ते कर्तव्याशी जोडलेले आहेत आणि अशा परिस्थितीत मुद्रांक शुल्काच्या मूल्यांकनामुळे प्रभावित झालेल्या पक्षांद्वारे देखील त्याचा वापर करणे अनिवार्य केले जाऊ शकते.

अल्कॉक, एशडाउन अँड कंपनी लिमिटेड वि. मधील प्रिवी कौन्सिलच्या न्यायिक समितीच्या निर्णयाकडे या संदर्भात आमचे लक्ष वेधले गेले आहे.मुख्य महसूल प्राधिकरण, बॉबमे (१).त्या प्रकरणात भारतीय कर अधिनियम, १९१८ च्या कलम ५१ अंतर्गत न्यायालयाच्या मतासाठी खटला सांगण्यास पृथक रक्षित आय आयुक्तांना विचारण्याच्या करपात्र व्यक्तीच्या अधिकाराबद्दल प्रश्न उपस्थित झाला.त्या विभागाचा भौतिक भाग या अटींमध्ये होता:

"५१ . (१) या अधिनियमांतर्गत कोणत्याही करपात्र व्यक्तीदरम्यान किंवा सातव्या अध्यायांतर्गत कार्यवाही व्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही कार्यवाहीदरम्यान, या कायद्यातील कोणत्याही तरतुदींच्या किंवा त्याखालील कोणत्याही नियमाच्या व्याख्येच्या संदर्भात प्रश्न उद्भवला असेल, तर मुख्य महसूल प्राधिकरण, एकतर स्वतःच्या प्रस्तावावर किंवा त्याच्या अधीन असलेल्या कोणत्याही महसूल अधिकाऱ्याच्या संदर्भावर, प्रकरणाचे जबाब तयार करू शकेल आणि त्यावर स्वतःच्या मतासह उच्च न्यायालयाकडे पाठवू शकेल आणि अशा प्रकारे

करदात्याच्या अर्जावर असा कोणताही प्रश्न पाठवू शकेल, जोपर्यंत त्याचे असे समाधान होत नाही की अर्ज निरर्थक आहे किंवा संदर्भ स्पष्ट नाही.

(३) अशा कोणत्याही खटल्याच्या सुनावणीनंतर उच्च न्यायालय त्याद्वारे उपस्थित केलेल्या प्रश्नांचा न्यायनिर्णय घेईल आणि ज्या कारणांवर असा न्यायनिर्णय घेण्यात आला आहे त्या आधारासह आपला न्यायनिर्णय देईल आणि ज्या महसूल प्राधिकरणाकडे अशा निकालाची प्रत न्यायालयाच्या शिक्क्याखाली आणि कुलसचिवांच्या स्वाक्षरीखाली नमूद करण्यात आली होती त्या महसूल प्राधिकरणाकडे पाठवेल आणि महसूल प्राधिकरण हा खटला सहमतीने निकाली काढेल, किंवा, जर खटला त्याच्या अधीनस्थ असलेल्या कोणत्याही पुनर्वसन अधिकाऱ्याच्या संदर्भावरून उद्भवला असेल, तर अशा न्यायनिर्णयाची प्रत अशा अधिकाऱ्याला पाठवेल, जो अशा न्यायनिर्णयाशी सुसंगतपणे खटला निकाली काढेल.

(१) ५० आय. ए. २२७

अशा परिस्थितीत, मूल्यांकन केल्यानंतर आणि-कार्यवाही पृथक रक्षित आय आयुक्तांकडे गेली, करपात्र व्यक्ति विनंती केली की उपरोक्त कलमांतर्गत न्यायालयाच्या मतासाठी खटला दाखल केला जाऊ शकतो, परंतु आयुक्तांनी तसे करण्यास नकार दिला.त्यानंतर, उच्च न्यायालयाकडून एक नियम प्राप्त झाला, ज्यामध्ये मुंबई मुख्य महसूल प्राधिकरणाला असे प्रकरण का नमूद केले जाऊ नये याचे कारण दर्शविण्याचे आवाहन करण्यात आले.असा युक्तिवाद करण्यात आला.उच्च न्यायालयासमोर असे म्हटले गेले की, आयुक्तांना आपले मत मांडण्यासाठी खटला नोंदवण्याचे आदेश देण्यास न्यायालयाकडे कोणताही न्यायशास्त्र नाही.जेव्हा हे प्रकरण प्रिवी कौन्सिलपर्यंत पोहोचले तेव्हा अधिकारक्षेत्रावरील आक्षेप अधिक व्यापकपणे मांडण्यात आला.उच्च न्यायालयासमोर मात्र एकच प्रश्न उपस्थित करण्यात आला होता की, त्या दृष्टिकोनातून, खटला सांगणे हे प्राधिकरणाचे कर्तव्य आहे का?प्रिवी कौन्सिलच्या न्यायिक समितीसमोर उपस्थित केलेल्या मुद्द्याचे स्वरूप असे होते की जरी प्राधिकरणाचे कर्तव्य असले तरी न्यायालय त्याला ते वापरण्यास भाग पाडू शकत नव्हते आणि या

उद्देशासाठी भारतीय कायद्याच्या सुप्रसिद्ध सामान्य कार्यक्षेत्रावर अवलंबून ठेवण्यात आले होते, ज्यामध्ये सामान्य दिवाणी न्यायालयांच्या विचारातून महसुलाची बाब वगळण्यात आली आहे, ज्याचे उदाहरण स्पूनर वि. जुडो (१) आणि भारत सरकार कायदा, १९१५ च्या कलम १०६ (२) मध्ये दिले गेले आहे. व्हिसकाउंट हॅल्डेन, लॉर्ड फिलीमोर आणि लॉर्ड कार्सन यांचा समावेश असलेल्या मंडळाचा न्यायनिर्णय लॉर्ड फिलीमोरने पारीतन्यायनिर्णय असे म्हटले आहे की, "असे म्हटले जाते की, जरी सदर कलमांतर्गत, मुख्य महसूल प्राधिकरण, जर त्याला योग्य वाटत असेल तर, प्रकरणाचे जबाब सादर करू शकते आणि ते उच्च न्यायालयात पाठवू शकते, जरी मूल्याकनासाठी असलेल्या व्यक्तीच्या अर्जावरही तो असे करण्यास बांधील नाही, जर अर्ज क्षुल्लक आहे किंवा संदर्भ अनावश्यक आहे असे त्सदरचे समाधान झाले असेल आणि सध्याच्या प्रकरणात प्राधिकरणाने असे दर्शविले आहे की अर्ज क्षुल्लक होता आणि संदर्भ अनावश्यक होता असे त्सदरचे समाधान झाले आहे." हा युक्तिवाद उच्च न्यायालयाने फेटाळला. प्रिवी कौन्सिलच्या त्यांच्या अधिपतींनी उच्च न्यायालयाच्या दृष्टिकोनाशी सहमती दर्शवली की हा कलमाचा अतिशय संकुचित अर्थ होता. त्यांनी निरीक्षण केले: "कलमातील शेवटचे प्रकरण प्रथम घ्या. जर करपात्र व्यक्ति एखाद्या खटल्यासाठी अर्ज केला तर प्राधिकरणाने तो नमूद करणे आवश्यक आहे जोपर्यंत तो करू शकत नाही

(१) (१८५०) ४ मू. आय. ए. ३५३.

कैफियत क्षुल्लक किंवा अनावश्यक आहे असे म्हणा. न्यायालयाने त्याला तसे करण्याचे आदेश देण्याची त्याने प्रतीक्षा करू नये; रेव्ह. प्राधिकरणाने ते केले नाही तर ते मुख्य नियंत्रक गैरव्यवहार आणि वैधानिक कर्तव्याचे उल्लंघन असेल. "महाराष्ट्र शुगर मिल्स लिमिटेड भारतीय कर अधिनियम, १९१८ च्या कलम ५१ (१) च्या मात्र त्या भागावर विसंबून राहिल्याने हा न्यायनिर्णय संपला नाही. त्यात पुढीलप्रमाणे नमूद केले आहे: "ते प्रकरण बाजूला ठेवा. येथे नियम हा आहे की कनिया मू. न्या. या विभागाच्या आधीच्या भागावर आधारित आहे. यात कामात्र शंका नामात्र की भाग असे म्हणत नामात्र की तो एक प्रकरण सांगेल, तो फक्त असे कैफियत की तो करू शकतो. आणि उत्तरवादी च्या विद्वान वकिलाने योग्यरित्या आग्रह केल्याप्रमाणे, 'कदाचित' याचा अर्थ 'होईल' असा

होत नाही.'ते कायदेशीर ठरेल'हे शब्दही सक्तीचे नाहीत.मात्र क्षमता किंवा अधिकार प्राधिकरणाला दिले जातात.परंतु जेव्हा एखादी क्षमता किंवा अधिकार एखाद्या सार्वजनिक प्राधिकरणाला दिला जातो तेव्हा त्याची अंमलबजावणी करणे हे अधिकार असलेल्या जोडीचे कर्तव्य असू शकते.ज्युलियस वि. बिशप ऑफ ऑक्सफर्ड (१) च्या बाबतीत लॉर्ड केर्न्सची भाषा वापरण्यासाठी:"ज्या गोष्टीसाठी अधिकार दिला गेला आहे, ज्या उद्देशासाठी तो करायचा आहे, ज्या परिस्थितीत तो करायचा आहे, ज्या व्यक्तीच्या किंवा ज्यांच्या फायद्यासाठी अधिकार वापरला जाणार आहे अशा व्यक्तींच्या नावे काहीतरी असू शकते, ज्यामुळे अधिकाराला कर्तव्याशी जोडले जाऊ शकते आणि ज्या व्यक्तीला अधिकार दिला गेला आहे त्या व्यक्तीचे कर्तव्य होऊ शकते, जेव्हा त्याला तसे करण्यास सांगितले जाते तेव्हा त्या अधिकाराचा वापर करणे.'त्यांच्या अधिपतींच्या दृष्टिकोनातून, कायद्याचा एक गंभीर मुद्दा विचारात घ्यायचा आहे असे नेहमी गृहीत धरून, न्यायालयाच्या मतासाठी खटला मांडणे हे मुख्य महसूल प्राधिकरणाचे कर्तव्य आहे आणि जर त्याला इतका गंभीर मुद्दा आहे असे वाटत नसेल, तर त्याच्यावर नियंत्रण ठेवणे आणि त्याला आदेश देणे हे न्यायालयाच्या अधिकारात आहे हा तर्क आणि निष्कर्ष, जरी त्यांच्याकडे आता २६ जानेवारी १९५० पूर्वीची सक्तीची शक्ती नसली, तरी त्यांना मोठ्या सन्मानाचा हक्क आहे.त्याव्यतिरिक्त, आम्ही त्या तर्क आणि निष्कर्षाशी पूर्णपणे सहमत आहोत.आमच्या मते, सध्याच्या प्रकरणात कलम ५७ अंतर्गत संदर्भ देण्याचा अधिकार मात्र अपीलकर्त्याच्या फायद्यासाठी नाही.

(१) ५ ए. सी. २१४ ,२२२.

एक सार्वजनिक अधिकारी म्हणून योग्य गोष्ट करणे आणि जेव्हा दस्तऐवजाच्या बांधकामाच्या संदर्भात कायद्याचा महत्त्वाचा आणि गुंतागुंतीचा प्रश्न उद्भवतो, तेव्हा संदर्भ देणे हे लोकसेवक म्हणून त्याचे कर्तव्य आहे.जर त्याने असे करणे टाळले तर त्याला ते कर्तव्य बजावण्याचे आणि न्यायालयाकडे संदर्भ देण्याचे निर्देश देणे न्यायालयाच्या अधिकारात आहे.पृथक रक्षित आय कायद्याची योजना कर अधिनियम योजनेपेक्षा वेगळी होती या आधारावर अपीलकर्त्यातर्फे श्री. डाफ्टरी यांनी हे प्रकरण वेगळे करण्याचा प्रयत्न केला. आमच्या मते, वर उद्धृत केलेली निरीक्षणे आणि त्यामध्ये अंतर्भूत असलेली तत्त्वे कर अधिनियम कलम ५७ अंतर्गत अपीलकर्त्यावर टाकलेल्या

शुल्काला लागू होतात आणि दोन कायद्यांच्या योजनांमधील भेदांचे किरकोळ मुद्दे सध्याच्या चर्चेसाठी महत्त्वपूर्ण आहेत.लॉर्ड केर्न्सच्या शब्दात, अपीलकर्त्याने करण्यास अधिकार दिलेल्या गोष्टीचे स्वरूप आणि ज्या अटीनुसार त्याला कर्तव्याची रक्कम निश्चित करावी लागेल, त्या अधिकाराला न्यायालयाच्या मतासाठी खटला सांगण्याच्या कर्तव्याशी जोडा.कलम ५१ (१) आणि (३) च्या तरतुदी मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५९ प्रमाणेच आहेत. श्री. डाफ्टरी यांनी पुढे निदर्शनास आणून दिले की कायद्याच्या योजना फरक आहे, कारण जेव्हा जिल्हाधिकारी यांनी कलम ३२ अंतर्गत प्रमाणपत्र जारी केले, जरी त्यांचे मूल्यांकन सदोष असू शकते आणि राज्याच्या हिताच्या विरोधात असले तरी, राज्य किंवा अपीलकर्त्याकडे कोणताही उपाय नव्हता.हे प्रमाणपत्र मुद्दा करण्यासाठी जिल्हाधिकारी यांना अधिकार देणाऱ्या विभागाच्या तरतुदींकडे दुर्लक्ष करते.मुद्रांक कायद्याची योजना थोडक्यात लक्षात येऊ शकते.दुसऱ्या अध्यायात दस्तऐवजांचे कर्तव्याचे दायित्व, मुद्रांकित साधनांच्या वेळेचे, कर्तव्याचे मूल्य आणि ज्या व्यक्तीला शुल्क देय आहे त्या व्यक्तीबद्दलच्या तरतुदींविषयीच्या तरतुदी आहेत.तिसरा अध्याय ज्यामध्ये फक्त दोन विभाग आहेत, तो शिक्क्यांसंबंधीमात्र निर्णयाशी संबंधित आहे.पहिले (कलम ३१) असे आहे, जेथे एखादे उपकरण, ते अंमलात आणले गेले असो वा नसो आणि त्यावर पूर्वी शिक्कामोर्तब केले गेले असो वा नसो, ते शुल्क आकारण्यास सक्षम असलेल्या कर्तव्याबद्दल त्यांचे मत जाणून घेण्यासाठी अर्जासह जिल्हाधिकारी यांच्याकडे आणले जाते.ते मत मिळवण्यासाठी अर्जदाराला शुल्क भरावे लागते. जिल्हाधिकारी माहिती मागू शकतात आणि पुरावे घेऊ शकतात.त्याने असे केल्यानंतर तो ठरवतो की मुद्रांक शुल्काची रक्कम आणि कलम ३२ अन्वये प्रमाणित करते की ते ज्या पूर्ण शुल्कासह आकारण्यायोग्य आहे ते मुख्य नियंत्रकाने भरले आहे.हे स्पष्ट आहे की अर्ज करणारा पक्ष रेव. प्राधिकरण आहे ज्याला मत मिळवण्यात रस आहे आणि म्हणून तो जिल्हाधिकारी यांच्या प्रमाणपत्रावर आक्षेप घेऊ शकत नाही.जर महाराष्ट्र शुगर मिल्स लिमिटेडचे जिल्हाधिकारी स्वतः संशयाच्या भोवऱ्यात असतील तर कलम ५६ (२) अंतर्गत त्यांना अपीलकर्त्याचे मत मागण्याचा अधिकार आहे. त्यामुळे हे स्पष्ट आहे की तिसऱ्या प्रकरणातील या दोन तरतुदींच्या संदर्भात दोन्ही बाजूंनी कोणतीही तक्रार असू शकत नाही.कलम ३३ आणि चौथ्या प्रकरणापासून अशा तरतुदी आहेत ज्यात मुद्रांक अधिकारी आणि

मुद्रांक शुल्क भरण्यात स्वारस्य असलेल्या पक्षाचे मत परस्परविरोधी असू शकते.कलम ६१ सह समाप्त होणाऱ्या चौथ्या, पाचव्या आणि सहाव्या अध्यायातील विभाग अशा मतभेदांमुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी संबंधित आहेत.कलम ५७ (१) या शीर्षकाखाली येते.आमच्या मते, त्याआधी, अपीलकर्त्याचा हा युक्तिवाद अयशस्वी ठरतो.

पुढील मुद्दा असा होता की, भारत सरकार कायदा, १९३५ च्या कलम २२६ च्या तरतुदींच्या पार्श्वभूमीवर महसूल प्राधिकरणाला खटला दाखल करण्याचे आदेश देण्याचा उच्च न्यायालयाचा अधिकारक्षेत्र आहे का?हा युक्तिवाद दोन भागांमध्ये मांडण्यात आला:पहिली गोष्ट म्हणजे, ही महसुलाची बाब असल्याने, न्यायालयाचे अधिकारक्षेत्र उघड झाले होते.दुसरे म्हणजे, हे प्रकरण मूल्यांकनाच्या टप्प्यात येणे बंद झाले होते, परंतु मुद्रांक शुल्क भरण्याच्या टप्प्यावर पोहोचले होते.त्या आधारावर सध्याचे प्रकरण अल्कोकच्या प्रकरणापासून वेगळे करण्याचा प्रयत्न केला गेला (१)आमच्या मते, अपीलकर्त्याचा हा युक्तिवादही अयशस्वी झाला पाहिजे.भारत सरकार कायदा, १९१५ च्या संबंधित कलम १०६ (२) च्या शब्दांवर आधारित अशाच प्रकारचा युक्तिवाद, वर नमूद केल्याप्रमाणे, अल्कोकच्या प्रकरणात (१) आग्रह केला गेला.त्या वेळी त्यांच्या अधिपतींनी असे निरीक्षण नोंदवले की, "अशा प्रकारे व्यापकपणे नमूद केलेल्या मुद्द्यावर त्यांच्या अधिपतींना निर्णय घोषित करण्यात कोणतीही अडचण येत नाही.असा युक्तिवाद करणे की जर विधिमंडळ असे म्हणत असेल तर तो एक सार्वजनिक अधिकारी आहे.जरी महसूल अधिकारी, एखादी गोष्ट करेल आणि त्याने, कारण किंवा समर्थन न देता, ती गोष्ट करण्यास नकार दिला, तरीही विशिष्ट मदत कायदा लागू होणार नाही आणि त्याला त्या विषयाला दिलासा देण्यास भाग पाडण्याचा न्यायालयात कोणताही अधिकार नसेल.

(१) ५० आय. ए. २२७ .

ज्या प्रस्तावाला त्यांच्या अधिपतींनी संमती नाकारली पाहिजे."भारत सरकार कायदा, १९१५ च्या कलम १०६ (२) मुळे उच्च न्यायालयाला आदेश देण्याचे अधिकारक्षेत्र नव्हते या युक्तिवाдалा सामोरे जाताना मंडळाने

खालीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदवले:- "त्यांच्या अधिपतींच्या मते, महसूल अधिकाऱ्याला त्याचे वैधानिक कर्तव्य बजावण्याचा उच्च न्यायालयाचा आदेश हा महसुलाशी संबंधित कोणत्याही प्रकरणात मूळ अधिकारक्षेत्राचा वापर होणार नाही." आमच्या मते, सध्याच्या प्रकरणातही उत्तरवादी अपीलकर्त्याला खटला सांगण्याचे त्याचे वैधानिक कर्तव्य बजावण्यास भाग पाडण्यासाठी न्यायालयाच्या हस्तक्षेपाची मागणी करतो.ते महसुलाशी संबंधित कोणत्याही प्रकरणात न्यायालयाच्या मूळ अधिकारक्षेत्राचा वापर करत नाही.ते मात्र अपीलकर्त्याला त्याचे वैधानिक कर्तव्य पार पाडण्यास सांगत आहे.या प्रकरणातील कार्यवाही मूल्यांकनाच्या टप्प्याच्या पलीकडे गेली होती आणि देयक लागू करण्याच्या टप्प्यावर पोहोचली होती हा पुढील युक्तिवाद पुन्हा अप्रासंगिक आहे कारण उच्च न्यायालयाने दिलेल्या दिलासा महसूल महसूल प्राधिकरणाला त्याच्या कर्तव्यांच्या पूर्ततेमध्ये अडथळा आणण्याचा कोणताही प्रयत्न केला जात नाही.एका टप्प्यावर अपीलकर्त्याविरुद्ध मनाई आदेश देण्यात आला होता, परंतु तो रद्द करण्यात आला आहे.खरं तर, चर्चेचा हा पैलू मात्र शैक्षणिक आहे कारण जर भरणा लागू केला गेला असेल आणि न्यायालयाच्या जबाबावर न्यायालयाचे मत असेल.अपीलकर्त्याच्या विरोधात खटला आहे, त्याला मुद्रांक कायद्याच्या कलम ५९ (२) अंतर्गत त्या मताशी सुसंगतपणे कार्य करावे लागेल आणि जे काही जास्तीचे वसूल केले जाऊ शकते ते अग्रिम परतावा करावे लागेल.

त्यामुळे आमच्या मते,आपिलकरत्याचे युक्तिवाद अयशस्वी ठरतात आणि खर्चासह अपील फेटाळले जाते. याचिका फेटाळण्यात आली.

अपीलकर्त्याचा प्रतिनिधी:आर. एस. नरुला.

प्रतिवादीसाठी प्रतिनिधी: तनुभाई सी. देसाई.

अस्वीकरण

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वार हा पक्षकारास त्याच्या /तिच्या मातृभाषेत त्याचा अर्थ समजून घेण्यापूरता मर्यादित राहिल आणि त्याचा इतर कोणत्याही करणाकरीता कराता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच

सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन विश्वासनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पत्तीसह आणि अमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.
